

## МЕТОДОЛОГІЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ УМОВ ПОДОЛАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ЗАНЕДБАНОСТІ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

*У статті розглянуто методологію психологічних умов подолання педагогічної занедбаності дітей молодшого шкільного віку; розкрито умови подолання педагогічної занедбаності у молодших школярів; обґрунтовано засоби діагностичної та корекційної роботи з педагогічно занедбанними дітьми; класифіковано групи психолого-педагогічних умов подолання занедбаності дітей молодшого шкільного віку в умовах загальноосвітньої школи. Джерел – 6.*

**Ключові слова:** педагогічна занедбаність, педагогічні умови, психологічні умови, загальні умови, конкретні (спеціальні) умови, засоби, методи психодіагностики, методи психокорекції, методологія, молодший шкільний вік.

**Постановка проблеми.** Відповідно до Положення про психологічну службу системи освіти України одним із основних видів діяльності практичного психолога є корекційно-розвиваюча робота – здійснення психолого - педагогічних заходів з метою усунення відхилень у психофізичному, індивідуальному розвитку і поведінці, схильності до залежностей та правопорушень, подолання різних форм девіантної поведінки, психологічного розвитку особистості та формування соціально-корисної життєвої перспективи [4].

Незважаючи на широкий спектр застосування поняття психологічної корекції, існують розбіжності відносно її організації та змісту. Наприклад, деякі автори розглядають психологічну корекцію як спосіб профілактики нервово-психічних порушень у дітей (А.С. Співаковська) [6], як профілактика, направлена на попередження розвитку вторинних дефектів (Л.С.Виготський) [2].

Інші розуміють її як метод психологічного впливу, спрямований на створення оптимальних можливостей і умов розвитку особистісного та інтелектуального потенціалу дитини (Г.В. Бушменська, О.А. Караванова), як побудова оптимальних можливостей та умов для психічного розвитку в межах норми (Істратова О.М.), як сукупність прийомів, які використовуює психолог для виправлення психіки чи поведінки психічно здорової людини (Р.С. Немов), чи як тактовне втручання у процеси психічного і особистісного розвитку людини з метою виправлення відхилень (Г. Онищенко).

Ми вважаємо за доцільне - розроблення загальних умов з організації та проведення корекційної роботи з учнями у навчально-виховному закладі щодо подолання педагогічної занедбаності.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Теоретико-методологічну основу дослідження становлять праці: суб'єктивний підхід до особистості (К. Абульханова-Славська, Б. Ананьев, А. Брушлінський, С. Рубінштейн, О. Старовойтенко, В. Татенко, Т. Титаренко); мотиваційні складові учіння (М. Алексеева, Л. Божович, С. Мусатов); класифікація причин неуспішності (Ю. Бабанський, П. Борисов, Т. Власова, А. Гельмонт, М. Данилов, Є. Ільїн, О. Леонтєв, О. Лурія, Н. Менчинська, М. Мурачковський, Л. Славіна, А. Смирнов); класифікація невстигаючих груп дітей (груп ризику) (І. Дубровіна О. Леонтєв, О. Лурія, М. Мурачковський, Р. Овчарова, А. Смирнов); класифікація дидактично-психологічних принципів подолання педагогічної занедбаності (Б. Ананьев, Л. Виготський, У. Глассер, В. Калошин, Я. Каменський, Ю. Козелецький, О. Леонтєв, К. Роджерс, С. Рубінштейн, М. Скаткін, В. Сухомлинський, В. Франкл, В. Шаталов, М. Щетинін); дидактогенія як негативний психічний стан учня (О. Богданова, М. Боянжу, К. Платонов).

**Метою статті** є наукове обґрунтування методології психолого-педагогічних умов подолання педагогічної занедбаності дітей молодшого шкільного віку.

**Виклад основного матеріалу і результатів дослідження.** Програма розрахована на роботу з групою дітей, які відчувають труднощі в навчальній діяльності. Вона спрямована на розвиток та вдосконалення комунікативних навичок, уважності, просторових уявлень, формування розумового плану дій та мовленнєвих функцій, розвиток продуктивності психічної діяльності. Групові заняття проводяться в ігровій формі та включають методики, що стимулюють розвиток дитини як у сфері взаємин, так і в пізнавальній (навчальній) діяльності. Ігрова діяльність навчає дитину керувати власною поведінкою та через взаємодію з іншими розширює її рольовий репертуар. Спілкування в групі розширює межі бачення дитиною власних можливостей через відбивання дій інших та з іншими. Створення ситуації успіху виявляє здатність дитини до самоактуалізації та ефективнішого засвоєння знань, вмінь та навичок.

Власне, по-перше, на етапі розробки корекційної роботи ми дотримувались двох факторів, які позитивно впливають на гармонійний розвиток особистості це: а) дотримання в роботі принципів побудови, організації та принципів психологічного впливу, б) дотримання в розробці методів, засобів та прийомів розвиваючого ефекту. По-друге, на етапі реалізації корекційної роботи, опираючись на попередній етап, сформувавши критерії створення груп, реалізували формуючий та корегуючий (період праці групи, терапевтичний контакт) етапи роботи з групою та розробили комплекс корекційно-психологічних занять (в розробці дотримувались структури заняття).

Отже, в своїй науковій роботі ми систематизували педагогічно-психологічні підходи роботи в умовах початкової школи і розробили модель побудови, організації та проведення корекційної роботи з подолання явища педагогічної занедбаності в учнів молодшого шкільного віку.

Розглядаючи методологію психологічних умов подолання педагогічної занедбаності варто наголосити на системний характер роботи з такою категорією дітей: сім'я, школа. Аналіз психолого-педагогічної літератури, в першому розділі, дає можливість сформулювати ефективні методологічні основи загальних психолого-педагогічних принципів подолання педагогічної занедбаності дітей молодшого шкільного віку.

Методика роботи з такою категорією дітей розглядає та розділяє дві умови, щодо подолання педагогічної занедбаності: педагогічні умови; психологічні умови.

Педагогічні умови розглядаються як система важливих вимог-орієнтирів, дотримання яких забезпечує ефективність і якість функціонування педагогічного процесу.

Психологічні умови – методологічні установки, що характеризують закони розвитку психіки.

В якості загальних умов подолання педагогічної занедбаності дітей молодшого шкільного віку виступають принципи діагностики та корекції, а саме: комплексний та системний підхід до діагностики та корекції; врахування вікових, індивідуальних особливостей особистості дитини та соціально-педагогічно-психологічну ситуацію її розвитку; професійна компетентність і розподіл функцій в процесі діагностики та корекції; опір на позитивне в особистості дитини і орієнтація на гармонійний розвиток; єдність та взаємодоповнення психолого-педагогічних методів роботи.

В якості конкретних (спеціальних) психологічних умов подолання педагогічної занедбаності виступають методи психолого-педагогічної діагностики та корекції.

Методи психолого-педагогічної діагностики реалізувались за допомогою таких загальних засобів: об'єктивність, попередження упередженості, виявлення домінуючих тенденцій, вивчення станів та процесів розвитку дитини; діагностика цілісної індивідуальності; єдність вивчення дитини та мікросередовища; зв'язок та взаємодоповнення

психолого-педагогічних методів; валідність, надійність та коректність; співпраця з дитиною; вивчення дитини в процесі діяльності та спілкуванні; надання дитині необхідного суспільного простору для найкращого прояву своєї індивідуальності.

Методи психолого-педагогічної корекції реалізувалися за допомогою таких загальних засобів:

1. принцип гуманізму та психолого-педагогічного оптимізму;
2. врахування нормативності вікового розвитку; врахування зони найближчого розвитку;
3. системність розвитку та інтеграції психіки; паралельність корекційних впливів на дитину та її мікросередовище;
4. принцип прийняття дитиною корекційних впливів, її включення в корекційне міроприємство;
5. рефлексія процесу й результатів корекції; порівняння результатів продвигання дитини в корекційному процесі в динаміці.

Більш детально зупинимося на конкретних (спеціальних) психологічних умовах подолання педагогічної занедбаності. Методика психологічної допомоги педагогічно занедбанім дітям будуватиметься виходячи з розуміння педагогічного змісту занедбаності, на основі діагностики її ознак і проявів у конкретної дитини. Виходячи з цього головними напрямками допомоги дитині буде робота по формуванню властивостей суб'єкта самосвідомості, спілкування та навчальної (ігрової) діяльності, а вибір конкретних програм здійснюється психологом на діагностичній основі.

Нижче проаналізуємо групи психолого-педагогічних умов подолання педагогічної занедбаності дітей молодшого шкільного віку в умовах загальноосвітньої школи:

1. Умови стимулювання до мотивації навчально-пізнавальної та ігрової діяльності (засоби: пізнавальні ігри, створення ситуації емоційного хвилювання, ситуації зацікавлення, ситуації опори на життєвий досвід, ситуації успіху).
2. Створити умови для організації життя і діяльності дитячого колективу (засоби: особиста та групова перспектива, колективні ігри, колективно-єдині вимоги, колективні змагання, колективне самообслуговування).
3. Умови спілкування і взаємодії в різних ситуаціях (засоби: повага, педагогічні вимоги, переконання, розуміння, довіра, співчуття, спонукання, педагогічне застереження, аналіз вчинку, рішення конфліктної ситуації).
4. Умови психолого-педагогічного впливу та стимулювання до активності (засоби: приклад, пояснення, очікування радості, зняття напруження, звернення до самолюбства, самоповаги, любові, сорому, відчуття прекрасного, вимогливість, навіювання, заохочення).
5. Умови корекції дисгармонійного розвитку (засоби: взаєморозуміння; співчуття педагога-класного керівника; зняття напруження; раціоналізація навчально-виховного процесу; підтягування (вирівнювання) культурно-освітніх можливостей занедбаних дітей; особиста перспектива, як фактор, що впливає на віру дитини в свої можливості).
6. Умови корекції високої тривожності, що сприяють розвитку соціальної рефлексії, подоланню труднощів у спілкуванні, неадекватній поведінці та підвищенні соціального статусу педагогічно занедбаній дитини (засоби: формування усвідомлених і діючих мотивів поведінки; аналіз конфліктної ситуації, в яку дитина постійно потрапляє; особистий приклад педагога-класного керівника по відношенню до дитини та до інших дітей; подальший позитивний вплив авторитета педагога-класного керівника на відношення дитини зі своїми однолітками).
7. Умови корекції ігрових та реальних відносин дітей, розвиток комплексу ігрових здібностей, спонукання ігрової і навчально-пізнавальної мотивації: засоби-позитивне стимулювання; авансований успіх (похвала, авансування; «холодний душ», «еврика»,

«емоційне погладжування»); парціальні оцінки результатів ігрової чи навчальної діяльності дитини (окремі оціночні обіги та оціночні впливи вчителя, по ходу опитування, впливають на процес роботи, його зміст і форму, швидкість і точність, перебудовуючи інтелектуальні, емоційні та вольові механізми роботи (переживання успіху і неспіху, домагання, насичення і т. д.).

Подібні оцінки не кваліфікують успішності учня в цілому, вони відносяться не до системи знань і навіть не до предмету в цілому, а до відомого часткового знання або навички. Їх можна назвати парціальними, виділяючи тим самим з інших типів оцінок успішності. Різні типи парціальних оцінок групуються в три великі групи: відсутність оцінки, опосередкована оцінка, невизначена оцінка; негативні оцінки, висловлені зауваженням, запереченням, осудженням з включенням сюди сарказму, докору, погрози, нотації; позитивні оцінки, висловлені згодою, схваленням, підбадьоренням).

8. Умови впливу на формування властивостей суб'єкта ігрової діяльності (засоби: керівництво рольових взаємодій дітей у грі, рольові діалоги педагога-класного керівника з занедбаними дітьми, творче самовираження дитини у грі, збагачення предметним середовищем).

9. Умови врахування типологічних особливостей особистості занедбаних дітей молодшого шкільного віку (засоби: наочні опори в навчанні; коментоване управління; поетапне формування розумових дій; навчальні ситуації з елементами новизни, зацікавленості, опори на життєвий досвід, а також щадне навчальне навантаження).

10. Умови врахування «порушення образу Я» (неадекватна самооцінка) або порушення розвитку самосвідомості (В.С. Мухіна): засоби – безумовного прийняття дитини; вибіркоче ігнорування його негативних вчинків; емоційне погладжування, «очікування завтрашньої радості»; психологічний масаж; ідентифікація; дзеркальне відображення; підтвердження унікальності дитини; розвиток позитивного сприйняття інших; самонавіювання дитини, що підкріплюється персоніфікацією – «я хочу», «я можу», «я буду».

**Висновки.** Отже, педагогічну занедбаність, дітей молодшого шкільного віку, потрібно долати через загальні та конкретні (спеціальні) психолого-педагогічні умовами, за допомогою ефективних методів психодіагностики та психокорекції, які реалізуються психолого-педагогічними засобами групової та індивідуальної роботи з дітьми на основі дидактично-психологічних принципів.

**Перспективи подальшого дослідження.** Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми педагогічної занедбаності дітей молодшого шкільного віку. Подальша перспектива розробки окресленої теми полягає в необхідності визначення специфіки психологічного захисту педагогічно занедбаних дітей молодшого шкільного віку в умовах сучасної початкової школи.

#### Список використаної літератури

1. Агапова І. Подолати неуспішність / І. Агапова // Завуч. - 2003. - Березень. - № 7. - С.4-5.
2. Бітянова М.Р. Психолог у школі: зміст діяльності і технології / М.Р. Бітянова – К.: Главник, 2007. – 160 с.
3. Васьківська С.В. Навчати вчитися або як допомагати молодшому школяреві в навчанні / С. В. Васьківська // Початкова школа. - 1994. - № 6. - С.10-12.
4. Панок В.Г., Цушко І.І., Обухівська А.Г. Збірник нормативно-правових документів психологічної служби та ПМПК системи освіти України. / Упоряд. В.Г Панок, І.І. Цушко І.І., А.Г. Обухівська А.Г. – К.: Ніка – Центр, 2005. – 436 с.
5. Истратова О.Н. Практикум по детской психокоррекции: игры, упражнения, техники. / О.Н. Истратова – Ростов н / Д: Феникс, 2007. – 349с.

6. Спиваковская А.С. Профилактика детских неврозов (комплексная психологическая коррекция). / А.С. Спиваковская – М.: ТЦ Сфера, 1988. – 368 с.

#### Транслітерація

1. Agarova I. Podolati neuspishnist' / I. Agarova // Zavuch. - 2003. - Berezen'. - № 7. - S.4-5.
2. Bitjanova M.R. Psiholog u shkoli: zmist dijtal'nosti i tehnologii / M.R. Bitjanova – K.: Glavnik, 2007. – 160 s.
3. Vas'kivs'ka S.V. Navchati vchitisja abo jak dopomagati molodshomu shkoljarevi v navchanni / S. V. Vas'kivs'ka // Pochatkova shkola. - 1994. - № 6. - S.10-12.
4. Panok V.G., Cushko I.I., Obuhivs'ka A.G. Zbirnik normativno-pravovih dokumentiv psihologichnoї sluzhbi ta PMPK sistemi osviti Ukraїni. / Uporjad. V.G Panok, I.I. Cushko I.I., A.G. Obuhivs'ka A.G. – K.: Nika – Centr, 2005. – 436s.
5. Istratova O.N. Praktikum po detskoj psihokorrekcii: igry, uprazhnenija, tehniki. / O.N. Istratova – Rostov n / D: Feniks, 2007. – 349s.
6. Spivakovskaja A.S. Profilaktika detskih nevrozov (kompleksnaja psihologicheskaja korrekcija). / A.S. Spivakovskaja – M.: TC Sfera, 1988. – 368 s.

**Ткаченко Н.В.**

#### **Методология психологических условий преодоления педагогической запущенности детей младшего школьного возраста**

*В статье рассмотрена методология психологических условий преодоления педагогической запущенности детей младшего школьного возраста; раскрыты условия преодоления педагогической запущенности у младших школьников; обоснованно средства диагностической и коррекционной работы с педагогически запущенными детьми; классифицированы группы психолого-педагогических условий преодоления запущенности детей младшего школьного возраста в условиях общеобразовательной школы. Источников - 6*

**Ключевые слова:** педагогическая запущенность, педагогические условия, психологические условия, общие условия, конкретные (специальные) условия, средства, методы психодиагностики, методы психокоррекции, методология, младший школьный возраст.

**Tkachenko N.V.**

#### **Methodology of psychological conditions of overcoming of pedagogical neglect of children of primary school age**

The article describes the methodology of psychological conditions of overcoming of pedagogical neglect of children of primary school age; disclosure of the terms of overcoming pedagogical neglect at children of primary school age; a reasonable means of diagnostic and correction work with pedagogically neglected children; categorized group of psycho-pedagogical conditions to overcome the neglect of children of primary school age in the conditions of a comprehensive school. Sources - 6.

**Key words:** pedagogical neglect, pedagogical conditions, psychological conditions, general conditions, the specific (special) conditions, means and methods of psycho-diagnostics, psycho-correction techniques, methodology, primary school age.

**Ткаченко Ніна Володимирівна** – кандидат психологічних наук, доцент кафедри соціальної психології і психології управління Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара.